

Parlez-vous... françarabe?

Met het schaamrood op de kaken moet ik iets opbiechten. Toen ik dertig jaar geleden in Schotland ‘mijn’ Nederlandse schone – letterlijk – tegen het lijf liep, wist ik niets van Nederland, niet eens waar het lag. Ergens in het noorden... Beschamend? Zeker, maar niet alleen voor mij, want het bleek dat dit gebrek in mijn generatie meer regel dan uitzondering was. Wat wilt u? Pas rond mijn dertigste drong het tot me door dat er nog een andere Geschiedenis bestond dan de *Histoire de France*...

Vandaag de dag weten de jonge Fransen – gelukkig? – de weg naar Nederland wel te vinden, tenminste tot de eerste koffiешop. Maar daar houdt het ook mee op: zij weten nóg minder van Nederland dan ik destijds. Niet één van hen zal bijvoorbeeld iets vermoeden van een historische band tussen Nederland en het land dat nu Indonesië heet. De pracht en het leed ervan gaan helemaal aan hen voorbij.

Ik koester het denkbeeld dat Nederlanders veel meer gericht zijn op de wereld dan Fransen. En dat jullie dus goed op de hoogte zijn van een andere historische link, namelijk die tussen Frankrijk en de Noord-Afrikaanse landen in het algemeen, en Algerije in het bijzonder.

Oh, is het niet zo? Roept het eigenlijk voor u weinig meer op dan *couscous* (en is dat niet Marokkaans?)?...

Ja, ja... Nu voel ik plaatsvervangende schaamte en moet ik er dringend iets aan doen, want zó een wezenlijk deel van de Franse cultuur en taal mag geen enkele francofiel over het hoofd zien.

Eerst de context. De Middellandse Zee, voor de Romeinen ooit Mare Nostrum, was tijdens de Middeleeuwen bijna helemaal Islamitisch gebied geworden. Niet alleen in heel Noord-Afrika, maar ook in Spanje, op Sicilië, in sommige Provençaalse steden zoals Nice, in het Midden-Oosten en daarna – met het oprukken van het Ottomaanse Rijk, dat wel 500 jaar stand heeft gehouden – ook in Griekenland en tot in de Balkan, zijn er sporen te bewonderen van die toendertijd heersende beschaving. Het

tegenstribbelen van de christenen, de veroveringen van de Vikingen en vooral de gedreven en bedreven handel tussen alle betrokkenen maakte van dat binnenmeer een *bouillon de culture* die voortdurend het kookpunt nabij was.

Wij schrijven 1827. De *Barbaresques*, piraten en slavenhandelaren, hebben als *port d'attache* Alger-la-Blanche, een protectoraat van de Ottomaanse Sultan. De Fransen hebben daar een handelspost, die ook dient als consulaat. Bijna een kwart van de 100 000 bewoners van Alger zijn namelijk christenen, meestal slav(inn)en, maar ook gijzelaars, wachtend op hun losgeld, en dat steekt.

Femmes à Alger – Eugène Delacroix 1834

Als de Franse Consul op een dag door de lokale potentat met een vliegenmepper geslagen wordt, is de maat vol. Drie jaar later is Algerije Frans gebied, en in 1848 wordt het zelfs een Frans *département*, jaren eerder dus dan bijvoorbeeld de *Savoie* en de *Haute-Savoie* (1860).

Daarom, terwijl heel Noord-Afrika en een groot deel van Zwart-Afrika vervolgens door Frankrijk veroverd werd en al die koloniën het 'vaderland' tot twee keer toe uit de oorlog redden, bleef Algerije voor

vele Fransen de geliefde achtertuin, een onlosmakelijk stukje thuis onder de zon. Het loslaten werd ook bijzonder pijnlijk, wat tot de jarenlange verschrikkingen van de *Guerre d'Algérie* leidde, met in 1962 een dubbel drama als ontknoping: die van de verjaagde lokale blanken (les *Pieds-noirs*, die niet makkelijk konden aarden in *la métropole*) en die van de *Harkis* (Algerijnen die in het Franse leger dienden en van wie de meesten – nadat zij achtergelaten waren door het Franse leger – door de rebellen werden afgeslacht).

De invloed van de Arabische beschaving op het middeleeuwse Frans is groot en in het bijzonder op een aantal terreinen: de plantkunde (met allerlei kruiden – *estragon*... – vruchten – *abricot, orange, pastèque*... – en groenten – *artichaut, aubergine, potiron*...), de keuken (met niet alleen de bekende *couscous*, maar ook o.a. de *taboulé**, de *merguez**, de *méchoui**... en de *caramel*), de kleding (*gilet**, *babouche**, *savate**, *jupe, châte*...), de paardenkennis, de sterren- en wiskunde. Want waar zouden onze geleerden zijn zonder onze huidige Arabische *chiffres*, de algebra en de algoritmes, en vooral de onmisbare *zéro* en de o zo variabele X? En onze musici zonder *guitare* noch *luth*? Niet al die woorden komen trouwens uit het Arabisch (ongeveer 500 wel) maar wel via het Arabisch zelf uit het Farsi ('Iranees'), het Turks, het Hindi... Via het Arabisch komen wij aan onze broodnodige *café* (en zijn *tasse* (kopje)), *alcool* et... *haschisch* (en dus aan het woord *assassin* (moordenaar)...) En al onze *kiosques, magasins* (tot hun *sacs* (tassen) toe) – en zelfs onze *bureaux de douane* – kunnen wij dus ook beschouwen als Arabisch linguïstisch erfgoed.

Vous parlez plus d'arabe que vous le pensez...

Van een heel andere orde zijn de vele – familiale – woorden die de negentiende-eeuwse Franse militairen met zich meenamen uit de *Campagnes de Pacification* en die het dagelijkse Frans ingeslopen zijn. Het is soldatentaal en gaat dus over soldatendingen. De eindeloze tochten langs de Algerijnse *bleds* (verloren dorpjes) met de hele *barda* (bepakking) op de rug. Het eten in een *boui-boui* (restaurantje) waar alles met een *bakchich* (smeergeld) te regelen valt. Soldaten doen de vreemde dialecten van de lokale bevolking af als *charabia* (wartaal) en zien hun omslachtige omgangsvormen voor *salamalecs**... Aan de politiek hebben zij geen boodschap: voor hen is alles *kif-kif* (om het even) en met de *baraka* (mazzel), worden zij gauw lichtverwond, net genoeg om door de *toubib* (arts)

naar huis gestuurd te worden. Maar als het erop aankomt, weten zij toch hun mannetje te staan, als het moet tot de *baroud d'honneur* (tot het bittere eind blijven vechten, voor de eer)!

Alors, parlez-vous françarabe? Eh bien... oui, un chouia (een héél klein beetje)!

Le taboulé, tellement rafraichissant

* *Petit lexique arabo-français:*

- Le taboulé est une salade de semoule (base du couscous) aux tomates et à la menthe, très rafraichissante en été
- Une merguez est une saucisse très épicée, normalement de mouton
- Un méchoui est un mouton entier cuit à la broche
- Le gilet est ce que les Néerlandais appellent 'een vestje' alors qu'une veste est leur 'colbert' (Colbert étant un ministre de Louis XIV)
- Les babouches sont des chaussures légères ouvertes à l'arrière et avec une extrémité longue et repliée
- Les savates sont de simples pantoufles de cuir ouvertes à l'arrière. C'est aussi le nom de la boxe française, qui autorise les coups de pied
- Salamalec: de l'arabe **As-salâm 'aleïkoun** «Que la paix soit sur vous...», salutation des musulmans, les salutations traditionnelles durant bien longtemps par rapport aux françaises.